

## חוקת ב

„ויתפלל אברהם גו“, ווי ס'איז מוכח פון תנחומא?<sup>7</sup>

[ועוד: אט דער לימוד פון אברהם איז א משנה אין מסכת ב"ק, אז „אעפ" שהוא נותן לו (בשעת איינער האט חובל געווען בחבירו איז כאטש אז ער האט אים באצאלט אלע חמשה דברים)<sup>8</sup> אין נמחל לו (מן הצער של הבושת שביישו)<sup>9</sup> עד שיבקש ממנו שנאמר<sup>10</sup> ועתה השב אשת וגו'<sup>11</sup> ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי<sup>12</sup> (אדער ווי די

א. בפרשתנו, דערציילט די תורה (די פרשה פון נחש הנחושת)<sup>1</sup>: „וידבר העם באלקים ובמשה גו' וישלח ה' בעם את הנחשים גו' ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו גו' התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש ויתפלל משה בעד העם“.

שטעלט זיך רש"י אויף די ווערטער „ויתפלל משה“ און איז מפרש: מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה<sup>2</sup> שלא יהא אכזרי מלמחול. וי"ג „אכזרי למחול“<sup>3</sup>.

דער מקור פון דעם פירוש איז אין תנחומא און דארט ווערט געזאגט: „להודיע ענותנותו של משה שלא נשתהה לבקש עליהם רחמים ולהודיע כח התשובה כיון שאמרו חטאנו מיד נת-רצה להם שאין המוחל נעשה להם אכזרי וכה"א ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא האלקים את אבימלך ואת גו' (און דערנאך ברענגט ער נאך א פסוק וואס שטייט ביי איוב).

ועפ"ז צריך להבין: פארוואס זאגט רש"י „מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה“ בשעת מען קען דאס שוין אפ-לערנען פון דעם פריערדיקן פסוק

(7) במ"כ לכמדבר שם: בתנחומא גרס מכאן שלא יהי' המוחל אכזרי. ולפנינו בתנחומא ליתא (וכמו שהעיר בעץ יוסף לתנחומא שם). אבל כ"ה ביל"ש עה"פ (כא, ז). וליתא שם ההמשך. וכה"א ויתפלל אברהם גו'. ובתנחומא (באכער) פרשתנו מן: ללמדן שאין המוחל נעשה אכזרי. וגם שם ליתא ההמשך. וכה"א ויתפלל אברהם גו'. אבל בכל אופן צריך ביאור דהרי רש"י לא כתב כאן רבותינו דרשו וכי"ב, ובפשטות הכתובים ה"ז מוכח לכאורה גם מאברהם.

(8) צב, א.

(9) כ"ה ברמב"ם הל' חובל ומזיק פ"ה ה"ט. טושי"ע חו"מ ס' תכב. וראה לקמן הערה 27 — פ"ה הראב"ד והמאירי.

(10) ל' הטור חו"מ שם (וראה ב"ח ופרישה שכי' הנוסחא המדויקת) — ע"פ ברייתא ב"ק שם (וראה פרש"י שם. ועד"ז במאירי שם). וראה פרישה שם, ובסמ"ע לשו"ע חו"מ שם עוד גירסא „מן הצער והבושת“. ואכ"מ.

(11) וירא כ, יז.

(12) כ"ה במשנה שבמשניות (פ"ח מ"ז), שבש"ס בבלי ובע"י. ובירושלמי (פ"ח ה"ז) הובא גם ההמשך „האיש כי נביא הוא“. וראה שינויי נוסחאות למשניות ב"ק שם.

(13) כ"ה במשנה בש"ס בבלי ובע"י. וכ"ה במפרשי הש"ס.

(1) כא, ה"ז.

(2) בדפוס שני ובכמה כת"י רש"י (שתח"י) „שמבקשים ממנו מוטו“, ובכת"י א' „רחמים להתפייס“.

(3) כן הוא בדפוס ראשון ובכמה כת"י רש"י (שתח"י). ונראה יותר כדלקמן ס"ו.

(4) פרשתנו יט. ועד"ז בכמדבר פ"ט, כג. וראה לקמן הערה 7.

(5) וירא כ, יז.

(6) כ"ה בתנחומא. ובכתוב: אלקים.

צווייטע גירסא<sup>14</sup>, וּמִנִּין שֶׁלֹא יִהְיֶה הַמוֹחַל אֶכְזָרִי שְׁנֵאמַר וַיִּתְּפֹל אֲבֵרָהָם אֶל הָאֱלֹקִים וַיִּרְפָּא אֱלֹקִים אֶת אֲבִימֶלֶךְ וְגו'<sup>15</sup>.

איז דאך לפי תמוה, פארוואס רש"י איז מפרש בפשוטו של מקרא אז דאס לערנט מען אפ "מכאן", בא משה'ן, און ניט (ווי אין דער משנה, אז מ'לערנט עס אפ) פון "ויתפלל אברהם אל האלקים?"

נאכמער: אין דעם מאורע מיט אברהם איז דא נאך א גרעסערער חידוש אין אופן וחיוב המחילה: סיי מצד דעם חומר החטא — דאס וואס שרה אשתו איז צוגענומען געווארן לבית אבימלך איז לכאורה א גרעסערע פגיעה וצער<sup>16</sup> ווי דאס וואס "דברו במשה": און סיי מצד דער מחילה וסילוק העונש — דארטן שטייט ויתפלל אברהם גו' (און תיכף ומיד) וירפא אלקים גו', וב' פרשתנו איז אין דעם געווען א תנאי, "עשה<sup>17</sup> לך שרף . . והי' כל הגשור וראה אותו וחי", דער עונש האט זיך ניט אפגעטאן תיכף ומיד.

ב. לכאורה וואלט מען געקענט זאגן, אז לויט פשוטו של מקרא (לערנט רש"י) איז דוקא בפרשתנו אז ענין פון בקשת מחילה:

די אידן האבן גע'זאגט', חטאנו כי דברנו בה' ובך התפלל אל ה';

משא"כ בא אבימלך איז ניט געווען קיין בקשת מחילה: זיין זאגן<sup>18</sup>, "מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי . . מה ראית כי עשית את הדבר הזה" האט ניט דעם תוכן פון בקשת מחילה, ואדרבא — נוסח של תביעה מאברהם,

[און אזוי איז אויך משמע פון פשטות הלשון בתוספתא<sup>19</sup>, אז דארט איז ניט געווען קיין בקשת מחילה<sup>20</sup>]. החובל בחבירו אע"פ שלא ביקש החובל מן הנחבל הנחבל צריך שיבקש עליו רחמים שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים<sup>21</sup>];

און דערפאר זאגט רש"י אז דוקא "מכאן (לערנט מען אפ) למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול".

מען קען אבער אזוי ניט פארענט-פערן, ווארום דעמאלט ווערט אדרבא שטארקער די תמי': פארוואס לערנט מען ניט אפ פון "ויתפלל אברהם", אז אפילו אן בקשת מחילה דארף מען ניט זיין קיין אכזרי מלמחול — (ומכש"כ לאחר בקשת מחילה).

(17) וירא כ, ט"ז.

(18) ב"ק פ"ט, יא.

(19) כן פירש במנחת בכורים לתוספתא שם בפ"ה השני (וכן מפורש בספר חסידים סי' שם: אע"פ שלא בקש החובל מן הנחבל שיחזק צריך הנחבל כו'). אבל בפירושו הראשון כתב "אע"פ שלא ביקש החובל מן הנחבל שיחזקל בעדו אבל בקשת מחילה בענינו" (וראה ספר חסידים סי' תשנ"ד). וראה חסדי דוד (השלם) לתוספתא שם (ולפירוש השני בחסדי דוד "אין קמ"ל שהוא לטובתו (של הנחבל) שכיון שגם הוא צריך רחמים כו' — אין הענין בתוספתא שייך לכאן). וראה פני משה לירושלמי ב"ק שם.

(14) כ"ה במשנה שבמשניות ובמשנה שבירושלמי שם. וראה מלאכת שלמה למשניות שם שכתב צ"ל וכן הגיה הר"ר יהוסף. וראה בפרסיות בשנינו נוסחאות למשניות שם.

(15) ראה בהנסמן בהערות שלפניו, שנינו נוסחאות (איהו חלק מהכתוב נעתק במשנה).

(16) ראה מלאכת שלמה למשניות שם. ובמדרש הגדול לזירא שם, יז: ילמד כל אדם דרך ארץ מאברהם אבינו יש לך קשה יתר מזה שנוטליו אשתו בעל כרחו וכיון שביקש ממנו מחילה מחל כו'.

(16\*) כא, ח.

די טענה פון אבימלך איז דאך גע-  
ווען<sup>23</sup>: „בתם לבבי . . עשיתי זאת“ און  
דער אויבערשטער האָט עס אָנגע-  
נומען, „גם אנכי ידעתי כי בתם לבבך  
עשית זאת ואחשודך גם אנכי אותך מח-  
טוא לי על כן לא נתתיך לנגוע אלי“<sup>24</sup>,  
והיינו, אַז ער האָט נישט געמיינט טאָן אַז  
עזולה צו אברהם, און דערפאַר איז דאָ  
נישט שייך די זאך פון בקשת מחילה  
(ומחילה).

און אזוי איז משמע פון פסוק בדברי  
ה' אל אבימלך, „ועתה השב אשת האיש  
כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחי“ — ער  
דאַרף בלויז אומקערן שר'ה' (דאָס אַליין  
וועט שוין זיין גענוג אַז) „ותפלל בעדך  
וחי“, און ווי רש"י איז מפרש „השב  
אשת האיש — ואל תהא סבור שמא כו'  
או ישנאך ולא יתפלל עליך כו' כי נביא  
הוא ויודע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל  
בעדך“.

אַבער פון פסוק<sup>25</sup> „ויקח אבימלך צאן  
ובקר ועבדים ושפחות ויתן לאברהם  
גו", וואָס דערויף זאָגט רש"י „כדי שית-  
פייס ויתפלל עליו“, איז מובן אַז דאָ האָט  
זיך יאָ געפאָדערט בקשת מחילה מצד  
אבימלך און אַ התפייסות מצד אב-  
רהם<sup>26</sup>, וכדמוכח אויך פון דעם וואָס  
מ'געפינט נישט אַז אברהם האָט זיך

[אויך קען מען נישט איינלערנען לפי  
הנ"ל, אַז פון „ותפלל אברהם“ איז בכלל  
נישט מוכח אַז ער האָט מוחל געווען,

דיתכן אַז ער האָט געבעטן רחמים —  
אַז דער בקשת מחילה פון אבימלך און  
אַז דער מחילה מצדו, ע"ד תפלתו על  
סדום וכו' (און אזוי וועט מען לערנען  
אויך דעם פירוש בתוספתא)

— וואָרום (נוסף אויף דעם דוחק  
לפרש<sup>27</sup> אַז ער האָט מבקש רחמים גע-  
ווען אע"פ אַז ער האָט אים נישט מוחל  
געווען, איז) אויב אזוי איז דאָך אויך  
ניטאָ קיין הכרח אויפן לימוד מפר-  
שתנו, וואו עס שטייט פונקט דער זעל-  
בער לשון „ותפלל משה“ ווי באַ אברהם  
(„ותפלל אברהם“).

ועכצ"ל אַז פון „ותפלל“ איז אַ הוכחה  
אַז ס'איז דאָ געווען דער ענין המחי-  
לה<sup>28</sup> — ובמילא קען מען אַפּלערנען פון  
„ותפלל אברהם“ פונקט ווי פון „ותפלל  
משה“, והדרא קושיא לדוכתא, כנ"ל].

ג. לכאורה יש לומר, אַז לויט רש"י<sup>29</sup>  
קען מען נישט אַפּלערנען פון „ותפלל  
אברהם“, ווייל דאָרט האָט זיך נישט גע-  
פאָדערט קיין בקשת מחילה (מצד אבי-  
מלך) און (במילא) נישט קיין מחילה מצד  
אברהם:

(20) ושני סדום וכו' — שהקב"ה עוררו וכו'.

וראה פרש"י וירא יח, יז. ואכ"מ.

(21) ראה מאירי במשנה: והוא שנאמר באבימלך  
כו' כלומר שתבקש ממנו עד שימחול לך בלב טוב  
כל כך שיהא מתפלל בעדך (וראה גם מדרש הגדול  
וירא שם). וראה בפרטיות במפרשי הש"ס, מפרשים  
למשניות והע"י בפי' הרא"ה דהמשנה.

(22) וכן לגירסת התנחומא (באבער) ויל"ש  
(דלעיל הערה 7) דלמדין מכאן ולא הובא הא  
דויתפלל אברהם.

(23) וירא כ, ה.

(24) שם, ו.

(25) שם, יד.

(26) ולפי' מובן דזה שפי' רש"י „כי נביא הוא  
ויודע שלא נגעת בה לפיכך ויתפלל בעדך“ אין  
הכוונה שאין צריך מחילה ופיוס מצד אברהם, אלא  
דאם ה' נוגע בה ח"ו לא ה' מועיל לאבימלך שום  
דבר. אבל פשיטא דגם כשלא נגע בה ה' צריך  
לפיוס דאברהם. וראה לקמן הערה 28.

אָפּגעזאָגט צו אָננעמען אַבימלך'ס מתנה<sup>27</sup>.

און ס'איז מובן בפשטות וואָס מ'דאַרף (בקשת מחילה ו) פּיוס: וויבאַלד אַז ס'וועט האָט דאָך אַבימלך חוטא געווען (ובחטא חמור ביותר) כלפי אברהם (און כוונת אבימלך ענדערט עס ניט), ובמילא פאַר-דערט זיך בקשת מחילה<sup>27</sup> מצד אבי-מלך און התפייסות מצד אברהם<sup>28</sup>.

— והקושיא במקומה עומדת: פאַר-וואָס זאָל מען ניט אָפּלערנען פון „ויתפלל אברהם“ — „מכאן . . . שלא יהא אכזרי מלמחול“?

ד. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם הדיוק אין לשון רש"י „שלא יהא אכזרי

מלמחול<sup>29</sup>. אין תנחומא<sup>29</sup> איז דער לשון כנ"ל „שאינ המוחל נעשה (להם) אכזרי“, „שלא יהי המוחל אכזרי“<sup>30</sup> וכי"ב, און עד"ז אין משנה<sup>31</sup>; רש"י איז אַבער משנה און זאָגט (ניט) „שלא יהא המוחל אכזרי“, (נאָר) „שלא יהא אכזרי מלמחול“<sup>32</sup>.

ויש לומר, אַז דער חידוש בזה איז (ניט אזוי אין דער עצם מחילה, נאָר) אין דעם אופן המחילה.

די הסברה בזה: מחילה קען זיין אויף כמה אופנים, ומהם: (א) איינער איז מוחל דעם צווייטן דעם חטא וואָס ער איז באַ-גאַנגען קעגן אים בכדי דער צווייטער זאָל ניט נענש ווערן; (ב) ער איז אים מוחל ניט נאָר ווייל ער וויל אים פאַר-היטן פון אַן עונש, נאָר ער האָט קיין סינא ניט בלבו; (ג) ס'איז אַ מחילה בלב שלם באופן אַז ער איז אינגאַנצן נתפייס געוואָרן — דער נמחל איז „מרוצה וחביב לפניו כקודם החטא“<sup>33</sup>.

בסגנון אחר קצת: אין דעם ערשטן אופן איז ער מוחל יענעם חטא, וואָס

(27) בשטמ"ק (ביק שם) בשם גאון „אכל צער אע"פ שמשלם לו את הצער אפילו ירא נותן לו כל ממון שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו, דצערא דגופא לא קא מחיל משום אגר ממנא. ובמאירי שם (והובא גם בשטמ"ק משמו) גורס כן במשנה „אע"פ שהוא נותן לו כל ממון שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר כו". ובח"י הראב"ד (שהובא בשטמ"ק שם) מפרש „ואע"פ שנתן אבימלך לאברהם אלף כסף וצאן ובקר אע"פ לא נתרפא עד שנתפלל בעדו"; והיינו שנתנית המתנות כו' של אבימלך לא היתה מספקת לפייסו. אבל בפשוטו של מקרא, אין הפרש לכאורה באיזה אופן באה בקשת פיוס ומחילה. ובפשטות יש לומר שנתנית המתנות היתה ביחד עם בקשת מחילה בכדי שתקבל מחילתו — „כדי שיתפייס ויתפלל עליו“. (27) וכן מפורש בשו"ע אדה"ז חלק ח"מ הל' נזקי גוף ונפש ס"ו: החובל כו' אפילו שלא בכונה כו' אין מתכפר לו עד שיבקש ממנו וימחול לו כו'. (28) וכן מוכח מזה גופא שו"י צורך שאברהם יתפלל בעדו ולא רפאו הקב"ה תיכף כשהחזיר את שרה — ראה בפירושו הרא"י מאברהם בהגמטן לעיל הערה 21 וכי"ב טושו"ע ח"מ שם.

(29) ועד"ז בתנחומא באבער (שבהערה 7) ובבמדב"ר (שבהערה 4).  
(30) מ"כ ויל"ש שבהערה 7.  
(31) ב"ק שם.  
(32) להעיר שעד"ז הוא הלשון ברמ"א א"ח ס"ו תרו ס"א. שו"ע אדה"ז שם ס"ד. אגה"ת פ"א (ק, א). ובשו"ע ח"מ שם: ואסור לנחבל להיות אכזרי מלמחול. וראה הלשון בטור שם. וראה לקמן הערה 61.  
(33) ע"ד לשון אדה"ז באגה"ת רפ"ב לענין כפרה לפני ה'. וראה גם רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ד ש.הבעל תשובה . . . אהוב ונחמד הוא לפני הבורא כאלו לא חטא מעולם. — ולהעיר מהחידוש „מעולם“ (ועד"ז הוא באגה"ת פ"א — צא. רע"א) — לא רק בנוגע להחטא עליו שב. וראה לקריב בספר התניא (ח"ב ע' נט ואילך). אגה"ת עם ליקוט פירושים כו' (ע' עח ואילך). לקו"ש ח"ט ע' 394 הערה 20.

(\*) כ"ה בחי' הראב"ד הנדפס מכת"י (ירושלים, תשנ"ג) ובשטמ"ק שם: שהתפלל אברהם בעדו.

רהם: ויתפלל אברהם אל האלקים, נאָר דער פסוק איז מוסיף ומדגיש, „(ויתפלל משה) בעד העם“<sup>35</sup> — אים איז געווען נוגע דער מצב פון דעם עם — ער איז געווען אויסן ניט בלויז עס זאל בטל ווערן דער עונש (פון די נחשים כו'), נאָר אז עס זאל נתתקן ווערן דער מצב פון דעם עם.

און דערפאר איז דער פסוק ממשיך, אז אויף דעם איז געקומען דער ענטפער פון דעם אויבערשטן „עשה לך שרף“: „לך“ לויט פשוטו של מקרא מיינט „משלך“<sup>36</sup> (ע"ד ווי רש"י) טייטשט באַ „עשה לך שתי חצוצרות כסף“ — ולכאורה, וויבאלד אז דאָס איז נוגע צו אידן, וואָס „דברו בה' ובמשה“, וואָלט דאָך מער מתאים געווען אז דער שרף זאל זיין דוקא משלהם, משל ציבור.

נאָר דערמיט האָט דער אויבערשטער אָנגעוויזן משה'ן אז ער זאל טאָן אין אַן אופן „(לך — משלך)“ אז ס'זאל זיין ניכר אז ס'איז אים נוגע די זאך,

וואָס באַווייזט אז ער איז אין דעם מצידם.

וואָס דאָס איז געווען די מטרה פון עשיית נחש הנחושת, ניט (נאָר) אויף פועל'ן די רפואה פון אידן, נאָר אויף

האָט פוגע געווייזן דעם מוחל; אין דעם צווייטן אופן איז ער מוחל דעם מענטשן וואָס האָט זיך פאַרזינדיקט; אין דעם דריטן אופן — אויך עוקר החטא מעיקרו, ס'בלייבט ניט קיין רושם כלל<sup>37</sup>.

און די נפק'ם בפועל צווישן זיי איז: בשעת ער איז אויסן בלויז אז יענער זאל ניט נענש ווערן צוליב דעם באַגאַנגענעם חטא, איז ער במחילתו זיך משתדל נאָר אויף וויפל דאָס איז נוגע דעם עונש אויף'ן צווייטן דורך דעם חטא פרטי; אָבער באופן ה' ובפרט ווען די מחילה איז בלב שלם איז אים נוגע די טובה פון דעם צווייטן, איז די מחילה באופן אז ער לייגט זיך אין דעם אַריין ביתר שאת, ביז צו פועל זיין אז דער צווייטער זאל זיין (ווערן) אינגאַנצן כדבעי. ביז אַזוי ווי איידער ער איז באַגאַנגען די עוולה (כלפי אים), „כבודם החטא“.

ה. און דאָס איז דער חילוק צווישן „ויתפלל אברהם“, די מחילה פון אבי רהם, און די מחילה שבפרשתנו:

בא אברהם שטייט „ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך גו' וילדו“ — די תפילה ובקשת אברהם איז געווען בנוגע רפואתו של אבימלך כו', אז עס זאל אַראַפגענומען ווערן דער עונש וואָס איז געקומען אויף אבימלך וב"ב.

בפרשתנו שטייט (ניט נאָר סתם „ויתפלל משה אל ה'“ (ווי ביי תפלת אבי

35) ד. בעד העם מיותר, שהרי זה בא בהמשך לבקשת העם. התפלל אל ה' ויסר מעלינו את הנחש (וכמו שלא נאמר ד. ויתפלל אברהם . . בעד אבימלך). אבל אין הכוונה להכרחו של רש"י הוא רק מהתיבות „בעד העם“ (כי אז הוליל „וגו“) כ"א מכל הפרשה — ראה לקמן הערה 44.

36) ע"ד הש"ס — ראה ע"ז מד, א. ובארוכה — יומא ג, סע"א ואילך.

37) בהעלותך י"ד, ב. ולכן אין רש"י צריך לפרשו עוה"פ כאו בפרשתנו.

34) ראה יומא פו, סע"א בחטא שבין אדם למקום, דבתשובה מאהבה. נעקר עונו מתחלתו (פרש"י שם ד"ה כאו). משאיכ בתשובה מיראה ש.מקצת שמו עלי' (פרש"י שם ד"ה וכתבי ארפא). ולהעיר מצפצ'ן להל' תשובה פ"ב ה"ב בסופו דיש נפק'ם בין ג' תשובות מאהבה, מיראה ועי' יסורין. עיי"ש. וראה לקו"ש ח"ז ע' 185 ואילך.

זאל ניט זיין קיין אכזר (בכלל), דהיינו, בשעת מ'איז ניט מוחל דעם צווייטן און צוליב דעם באקומט ער אן עונש איז דאס אן אכזריות, און דאס — אן דער מוחל זאל ניט זיין קיין „אכזרי“ — ווייס מען טאקע<sup>42</sup> פון „ויתפלל אברהם“<sup>43</sup>;

און דער חידוש אין דעם ענין שב-פרשתנו איז, וואס „מכאן“ לערנט מען אפ „שלא יהא אכזרי מלמחול“: דער לשון רעדט ניט וועגן דעם גברא (בכלל) [אן דער מוחל זאל ניט זיין קיין „אכזרי“ ובמילא איז ער עס מוחל, (ווייל אויב ער וועט אים ניט מוחל זיין וועט ער האבן אן עונש)], נאך בשייכות צו פעולת ה' מחילה, אן אין דעם ענין המחילה „לא יהא אכזרי (מלמחול)“, אן די מחילה גופא זאל ניט זיין באופן אן ער איז „אכזרי“:

מעורר זיין אידן אן ס'זאל זיין „ישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים“<sup>38</sup> — זיי זאלן תשובה טאן ניט נאך בנוגע הדיבור והשייך אל זה — נאך<sup>39</sup> שיעבוד הלב לשמים (וואס דערפאר איז געווען דער ציווי<sup>39</sup> „ושים אותו על נס“ און „וה' אם נשך הנחש את איש והביט אל נחש הנחושת וחי“, ווי רש"י איז מבאר די פסוקים בהמשך הפרשה<sup>40</sup>).

און דאס איז דער טעם פארוואס די רפואה איז ניט געקומען גלייך נאך תפלת משה ווי בא „ויתפלל אברהם אל האלקים (און גלייך) וירפא אלקים את אבימלך גו“ — נאך דורך „ויעש משה גו וישימהו על הנס גו והביט“, ווארום די כוונה איז ניט נאך העדר העונש, נאך (אויך) בריינגען די אידן צו תשובה<sup>41</sup> — „משעבדין את לבם לאביהם שבשמים“.

ו. און דאס איז דער דיוק לשון רש"י „מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול“, ניט „שלא יהא המוחל אכזרי“ (סתם):

דער לשון „שלא יהא המוחל אכזרי“ רעדט וועגן דעם גברא עצמו — אן ער

(42) ורש"י לא הוצרך לפרשו, כי אי"ז חידוש לגבי הנהגת אברהם, משא"כ בפרשתנו שזה מוסיף הבנה באופן רפואת בני" (כדלעיל סעיף ה.) וראה לקמן הערה 46.

(43) ולכאורה זוהי הכוונה בהמשנה להגירסא לפנינו „ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך גו“. וימתק גם זה שמביא המשך הכתוב „וירפא אלקים“ — ראה מאירי שם: ואם לא מחל לו נקרא אכזרי הואיל ובקש ממנו כראוי שנמצא שאינו חושש על עונש חבירו. ועיי"ש המשך לשונו. וראה חדא"ג מהרש"א למשנה ב"ק שם.

(44) היינו מכללות המשך הסיפור (כדלעיל בפנים סעיף ה.) ולכן מעתיק רש"י מהכתוב רק התיבות „ויתפלל משה“ (מבלי להוסיף „וגו“) — כמדובר כמה פעמים (ראה ס' כללי רש"י (קה"ת תש"מ) פ"ו. ורש"י) דכאשר כוונת רש"י היא לכללות הענין — מעתיק רק התחלת הענין, ואינו מוסיף (גם) „וגו“. והטעם, כי אז אפשר לטעות שכוונתו רק להמשך התיבות באותו הפסוק (וכמו בנז"ד — „בעד העם“), ולא לכל המשך הענין.

(38) ל' רש"י כא, ח: אמרו רבותינו. ובא בהמשך לבאר ולהסביר דבריו לפנינו „שלא הי' ממהר נשור הנחש להתרפאות אלא אי"כ מביט בו בכוונה“, שפירושו לא הבטה אל „נחש הנחושת“ מצ"ע בכוונה, אלא הסתכלות כשהוא על נס, כלפי מעלה כי — ראה בהנסמן בהערה 40.

(39) ראה הערה 33 בנוגע לדיוק „מעולם“ — ואולי (גם) זה המקור לחידוש זה.

(39\*) כא, ח"ט.

(40) וראה לקריש ח"ג ע' 73 ואילך.

(41) וזהו גם הטעם שנעשה בדמות נחש לעורר אותם ביותר לחזור בתשובה ע"י שרואה את הדבר שהיוקו (גו"א לפרש"י שם. וראה לקריש שם).

שאיבד זכותו אפילו נתן לר' אלה זהובים<sup>48</sup>.

ז. ע"פ כל הנ"ל קען מען אויך מבאר זיין כמה שינויים בלשון הרמב"ם — בנוגע צום ענין הנ"ל, אז דער מוחל זאל ניט זיין קיין אכזרי און מוחל זיין — וועלכן ער ברענגט (לכה"פ) דריי מאל<sup>49</sup>:

אין הל' דיעות<sup>50</sup>: „כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כו' אלא מצוה עליו להודיע כו'“, און פירט אויס „ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול ולא יהא המוחל אכזרי שנאמר<sup>51</sup> כו'“.

אין הל' תשובה<sup>52</sup>: אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפצה.

אין הל' חובל ומזיק<sup>53</sup>: ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול (לו<sup>54</sup>) אין זו

ווען די מחילה איז נאָר צוליב אַראָפֿ-נעמען דעם עונש איז דאָס ניט קיין אמת'ע מחילה, ס'איז אַן אכזריות'דיקע מחילה, ווייל דער מוחל האָט אַ טינא בלב, קפידא וכיו"ב אויפ'ן נמחל; בשעת אָבער ער איז אים מוחל בלב שלם<sup>55</sup>, דעמאלט איז דאָס אַ מחילה וועלכע איז ריין פון „אכזריות“<sup>56</sup>.

נאכמער איז דאָס גלאַטיק לויט דער גירסא<sup>57</sup>: „אכזרי למחול“ — אכזרי איז דער מחילה.

לויט דער גירסא איז אויך מובן — ווי אזוי קומט דער מעתיק פרש"י ענדערן צו „מלמחול“ — ווייל ער האָט ניט פאַרשטאַנען ווי קען זיין צוזאַמען „אכזרי“ און „למחול“ — האָט ער צוגע-שריבן אַ מ"ם — „מלמחול“.

משא"כ את"ל להיפך, אויב רש"י האָט געשריבן „מלמחול“ — ווי קומט דער שינוי (— טעות) „למחול“?

ודוגמא ומעין אכזרי במחילה — הנותן צדקה לעני בסכר פנים רעות —

(48) רמב"ם הל' מתע' פ"י ה"ד. וראה טושיע

חיד"ס ס' רמט סיג (בשינוי לשון. ואכ"מ).

(49) בשייכות לבקשת מחילה. וראה רמב"ם הל' ת"ת פ"ז ה"ג בנוגע להנהגת ת"ח „וחסידים הראשונים“. ובכ"מ ברמב"ם באופן כללי — ד"שאל רחמנים הם ואין אכזריות מצו' אלא בעכו"ם (ראה הל' איסורי ביאה פ"ט ה"ז. הל' מתנות עניים פ"י ה"ב. סוף הל' עבדים. ועוד).

(50) פ"ו ה"ו.

(51) ומביא הכתוב דפ' וירא, ויתפלל אברהם אל האלקים. וראה רמב"ם ספר המדע — ירושלים, תשכ"ד — בשינוי נוסחאות, שלכמה ג"י הובא גם המשך הכתוב. עיי"ש.

(52) פ"ב ה"י.

(53) פ"ה ה"י.

(54) כ"ה בכמה כת"י דהרמב"ם (ראה רמב"ם הוצאת פרענקל, וב"לקוט ש"נ" שם). ובכמה כת"י ודפוסים ליתא „לו“. וראה לקמן בפנים סעיף ט.

(45) „שלא יהא אכזרי מלמחול“ משמעו (גם) שלא ימנע עצמו מלמחול עוד הפעם ועוד הפעם. (46) ולכן כתב רש"י בלשון „שלא יהא אכזרי מלמחול“, ולא בלשון „שימחול מחילה גמורה“, וכיו"ב — להורות הכרח הדבר עד כדי כך שבלעדו ה"ה אכזרי.

ומה שכתב רש"י שזהו לימוד והוראה לכל („מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול“) ולא כפשט הכתוב (סיפור שמשח לא ה' (חיו) אכזרי מלמחול) — כי לאחר כל מה שנאמר בתורה לפני" ביהם של משה לבני", איך שמסר נפשו עליהם, ובפרט לאחר תפילתו ובקשתו בפ' שלח (במרגלים) ופ' קרח, איז הנהגה זו חידוש בנוגע למשה. ועכ"ל, דזה שהתורה סיפרה זה בפרטי הדבר הוא — בכדי ללמד, לאחרים — מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול. (47) נסמן לעיל הערה 3.

שורה של שלשה בני אדם כו' לא נתרצה להז' מביא לו שני' ושלישית כו' —<sup>55</sup> —  
און ער זאגט דא' אנדערע פרטים: „אלא  
יהא נוח לרצות וקשה לכעוס ובשעה  
שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב  
שלם ובנפש חפצה ואפילו הצר לו  
וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור וזהו  
דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון כו'.

(ג) די דיוקי הלשונות: אין הל' דיעות  
זאגט ער „ולא יהא המוחל אכזרי“, אין  
הל' תשובה „אסור לאדם להיות אכזרי“,  
אין הל' חובל ומזיק „ואסור לנחבל  
להיות אכזרי“.

(ד) ועד' אין המשך הלשון: אין הל'  
תשובה „אסור לאדם להיות אכזרי ולא  
יתפייס“, אין הל' חובל ומזיק „אסור  
לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול (לו)“,  
און אין הל' דיעות קומט בכלל ניט קיין  
הוספה.

ח. ויש לומר הביאור בזה ע"פ הנ"ל:  
אין צורך המחילה זיינען פאראן דריי  
אופנים וחלוקות:

(א) אין הל' חובל ומזיק רעדט דער  
רמב"ם דעם גדר אין מחילה ווי ס'איז א'  
דין אין „חובל ומזיק“, פארבונדן מיט  
דער חבלה והיזק — כדי עס זאל נת'  
כפר ווערן די עבירה פונעם צווייטן  
אידן און ער וועט דורכדעם באפרייט  
ווערן פון דעם עונש.

(ב) אין הל' תשובה רעדט דער רמב"ם  
דעם גדר אין מחילה ווי ס'איז גוגע (ניט)  
אזוי צו דעם חטא ועונש פרטי, נאר צו  
דער תשובה פון דעם אדם החוטא, כדי  
די תשובה פונעם נמחל זאל זיין כדבעי:

דרך זרע ישראל אלא כיון שביקש ממנו  
החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושני'  
וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו  
ימחול לו וכל הממהר למחול הרי הוא  
משוכח ורוח חכמים נוחה הימנו.

דארף מען פארשטיין דעם טעם פון  
די שינויי הלשונות והפרטים אין די דריי  
ערטער:

(א) אין הל' דיעות שטייט „ואם חזר  
ובקש ממנו למחול לו צריך למחול ולא  
יהא המוחל אכזרי כו'“, משא"כ אין הל'  
תשובה און אין הל' חובל ומזיק ווערט  
עס געזאגט בלשון אסור — „אסור“  
לאדם להיות אכזרי, „אסור לנחבל  
להיות אכזרי“?

(ב) אין הל' חובל ומזיק רעדט דער  
רמב"ם ארום די פרטים ווען און ווי אזוי  
ער זאל מוחל זיין: „כיון שבקש ממנו  
החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושני'  
וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו  
ימחול לו“, אבער אין הל' תשובה (ועד' ז'  
בהל' דעות) ברענגט ער ניט די תנאים  
ופרטים לגבי דעם מוחל, אז ער זאל  
מוחל זיין נאך בקשת מחילה ב' פעמים  
כו' (מעין זה זאגט ער אין דער פריער-  
דיקער הלכה) לגבי דעם מבקש מחילה,  
לא רצה חבירו למחול לו מביא לו

55) לכמה ג' התחלת ההלכה בהל' תשובה שם  
היא „לפי שאסור וכיו"ב. ולפי' קאי על הנאמר  
בהלכה לפני' דכשלא רצה למחול לאחר פעם  
שלישית „הוא החוטא“ — ראה רמב"ם ספר המדע  
הנ"ל.

אבל לרוב הג' התחלת ההלכה היא (כנדפס)  
„אסור לאדם כו'“. ולפי' י"ל שקאי גם על פעם הא'.  
וראה חבור התשובה להמאירי מאמר א' (משיב נפש)  
פ"א (ע' 209). וראה לקמן בפנים ובהערה 61.

56) הל' תשובה שם ה"ט.

57) ראה ב"ח, פרישה, סמ"ע (סק"ה) בחי"מ שם  
(ס"ס תכב).

אים דעם ערשטן מאל זאל ער ניט האבן קיין אכזריות בלבו און מוחל זיין.<sup>61</sup>

משא"כ אין הל' חובל ומוזק — דארט רעדט דער רמב"ם וועגן דעם (אופן ו)גדר אין מחילה וואס איז נוגע צו דער כפרת החובל אויף דעם חטא, און ווי ער זאגט דארט אין דער פריערדיקער הלכה<sup>62</sup>, „אין מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו“.

און דערפאר איז דא נוגע „כיון שבקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושני' וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו ימחול לו“, אז דוקא ווען ער זעט דורך יענעם השתדלות והכנעה אז „שב מחטאו וניחם על רעתו“ — דעמאלט איז מתאים ער זאל אים מוחל זיין בכדי סזאל יענעם נתכפר ווערן דער חטא און ער זאל ניט נעגש ווערן פאר דעם.

דורכדעם<sup>63</sup> וואס דער מוחל איז דעם צווייטן מוחל (במחילה גמורה), וועט דער צווייטער — ע"י התשובה שלו — זיין „מרוצה“<sup>64</sup> וחביב . . כקודם החטא, נקי ורצוי לגמרי<sup>65</sup>.

(ג) אין הל' דיעות רעדט דער רמב"ם ווי ס'איז א פרט אין דיעות — מדות של האדם<sup>66</sup>, די מחילה ווי ס'איז נוגע צו די מדות פון דעם אדם המוחל עצמו.

וואס דאס איז וואס דער רמב"ם פאנגט אן די הלכה אין הל' דיעות „כש' יחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כו' אלא מצוה עליו להודיעו כו'“: דער „לא ישטמנו“ און די מצוה „להודיעו“ איז ניט (אזוי) מצד דעם חוטא נאר מצד דעם איש הנפגע גופא, אז ער זאל אויף דעם צווייטן ניט האלטן קיין שנאה בלבו, נאר (אדרבה) „מצוה להודיעו ולומר לו כו'“.

ובהמשך לזה זאגט ער „ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול ולא יהא המוחל אכזרי“, ניט דערמאנענדיק דערביי דעם איסור בדבר אדער אז ער זאל אים מוחל זיין נאך בקשת מחילה ב' או ג' פעמים, ווייל דא רעדט דער רמב"ם (בעיקר) וועגן דער טובה ותור' עלת פאר דעם מוחל ו„דעות“ שלו: מצד דיעות ומדות המוחל איז „אם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול ולא יהא המוחל אכזרי“, אז גלייך ווען ער בעט

(61) ראה חבור התשובה להמאירי שם ובהנסמנו לעיל הערה 57.

ו"ל שזה גם החידוש בפרשתנו — לפי התנחומא (באכער), במדבר י"ג שם (נסמן לעיל הערה 4, 7) — „מיד נתרצה להם שאין המוחל נעשה אכזרי“, והיינו שמצד זה שאין המוחל נעשה אכזרי (בעצמו) יש למחול מיד.

[ועפ"י אולי י"ל שההמשך במדרשים „ומנין שאם סרה כו'“ — שנקרא חוטא אם אינו מוחל לו — מדובר בפעם הג', כברמב"ם הל' תשובה שם ה"ט. וראה חבור התשובה להמאירי שם].

ובשו"ע אדה"ז (שבהערה 32) ס"ד „והמוחל לא יהא אכזרי מלמחול אלא ימחול לו מיד“, אף שכתב לפנ"ז סי' ב' דהמפייס ילך פעם ב' ופעם ג'. ובגה"ת פ"א „שצריך האדם למחול תיכף ומיד שמבקשים ממנו מחילה ולא יהא אכזרי מלמחול ואם ביקש ממנו ג"פ כו'“. ואכ"מ.

(62) בהל' חובל ומוזק שם ה"ט.

(\*) אבל בתנחומא לפנינו „נעשה להם אכזרי“, היינו ששייך לא להמוחל כ"א להנמחל

(58) ולהעיר מהענין דכמים הפנים לפנים כו' לב האדם לאדם (משלי כו, ט).

(59) להעיר מחובת הלבבות שער התשובה פ"ז קרוב לסופו, דמשמע שבאם לא שב מהעבירות שבין אדם לחבירו גם תשובתו על העבירות שלו שבין אדם למקום אינה מועילה כ"כ. וראה לקו"ש ח"ו ע' 177 הערה 40 (וראה שם בפנים ע' 180). וש"נ.

(60) ובהל' דעות יש חילוק בין פיה ופיו — ראה לקו"ש ח"ו ע' 160 ואילך. ואכ"מ.

אין הל' חובל ומזיק פאדערט זיך בעיקר דער ענין המחילה וואס איז פאר-  
בונדן מיט דער פעולת החבלה בכדי  
לסלק העונש, דערפאר איז דער לשון  
"אסור לנחבל . . י מחול לו"<sup>64</sup>;

אין הל' תשובה אבער איז זיין מוחל  
זיין, כנ"ל, ניט מוגבל צו מסלק זיין  
בלויז דעם עונש פאר דער פגיעה (צי  
דורך חבלה, מקלל און גוזל אדער  
הקניט, ווי דער רמב"ם רעכנט דאָרט  
פריער), נאר ער אַלס אדם — אַלס איד  
וואָס איז אויסן טובתו של חברו, דאָרף  
„נחפייס" ווערן (ניט בלויז למחול לו עד  
כדי סילוק העונש, נאָר) כדי (אויך) דער  
צווייטער זאָל צוקומען צו שלימות  
התשובה.

[ועפ"י יש לתרץ די סתירה וקושיא  
אין דברי הרמב"ם (ווי דער לחם משנה  
פרעגט<sup>65</sup>): אין הל' חובל ומזיק זאָגט  
דער רמב"ם „שהמזיק ממון חברו כיון  
ששלם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו"  
— און ער דאָרף ביי יענעם ניט בעטן  
קיין מחילה: און אין הל' תשובה רעכנט  
דער רמב"ם צווישן די עבירות שבין  
אדם לחבירו וואָס „אינו נמחל לו לעולם  
עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו  
וירצהו", „או גזולו וכיוצא בהן"?

וואָרומ? ביי דעם סוג כפרת החטא

אין הל' תשובה אבער רעדט דער  
רמב"ם וועגן מחילה וואָס איז נוגע צו  
כללות ושלמות התשובה פון דעם חובל  
וכ' — וואָס וועגן דעם זאָגט ער אין  
דער פריערדיקער הלכה<sup>66</sup> „אין התשובה  
ולא יום הכפורים מכפרין אלא כו' אבל  
עבירות שבין אדם לחבירו כגון החובל  
את חברו . . או גזולו וכיו"ב אינו נמחל  
לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא  
חייב לו וירצהו אע"פ שהחזיר לו ממון  
שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול  
ממנו שימחול לו כו'".

— דערפאר איז ער ממשיך אָ „אסור  
לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא  
נוח לרצות כו' (הגם אָ לכאורה איז  
דאָס גאָר שייך צו די הלכות פון מדות  
ודיעות), ווייל די דרכי ואופני המחילה,  
איז אָ אופן פון „מוחל בלב שלם ובנפש  
חפצה כו' זיינען נוגע (אויך) צו  
שלימות התשובה פון חובל: ד.ה. אָ די  
מחילה דאָרף זיין ניט בלויז צוליב הסרת  
העונש פארן חטא פרטי, נאָר אַ מחילה  
שלימה ביז אָ ער ווערט מרוצה וחביב  
לפניו.

און דעריבער איז דאָ ניטאָ די הדגשה  
אויף בקשת המחילה ג' פעמים, נאָר  
„בשעה שמבקש ממנו החוטא למחול  
מוחל בלב שלם ובנפש חפצה" וואָס  
דאָס ווייזט אָ ניט נאָר האָט ער אים  
מוחל געווען זיין חטא, נאָר ער איז אינ-  
גאנצן מרוצה לפניו.

ט. און דאָס איז אויך דער טעם פון  
די אנדערע שינויי הלשונות: אין הל'  
חובל ומזיק זאָגט ער „אסור לנחבל  
להיות אכזרי ולא ימחול לו" און אין הל'  
תשובה — „אסור לאדם להיות אכזרי  
ולא יתפייס":

(64) ראה הערה 54.

(65) בהל' חובל ומזיק שם ה"י. וראה גם תוס'  
יוה"כ"פ ליומא פה, ב ד"ה עבירות.

(66) בלח"מ ובתוס' יוה"כ"פ שם מחלקים בין גזול  
ממון חברו ומזיק ממון חברו. ולכאורה מלשון  
הרמב"ם בהל' תשובה „או גזולו וכיוצא בהן, וכו'  
ממה שהוסיף (לאחר שכתב „אינו נמחל לו לעולם  
עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו") „אע"פ  
שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו (ולא „ממון שגזול"  
וכיו"ב) צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו,

פאר מזיק זיין (בלויז) ממון חבירו, וועגן וועלכן ס'רעדט זיך אין הל' חובל ומזיק, איז ניט נויטיק קיין בקשת מחילה:

אבער לגבי שלימות ריצוי האדם, ווי דאס רעדט זיך אין הל' תשובה, איז יש לומר אז אויף דעם פאדערט זיך „לרצותו ולשאל ממנו שימחול לו" אויך בנוגע היזק ממון חבירו באיזה אופן שהוא<sup>67</sup>.

י"ד. ס'איז דאך מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל<sup>68</sup>. כשם ווי דאס איז בנוגע צו אידן אז „דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון" איז צו מוחל זיין

„בלב שלם ובנפש חפצה"<sup>69</sup> און מוחל זיין מיד, ביז אז אויך לגבי דער מחילה אויפן חטא פרטי פירט אויס דער רמב"ם אין הל' חובל ומזיק „וכל הממהר למחול הרי הוא משובח ורוח חכמים נוחה הימנו",

איז דאך דערפון פארשטאנדיק „עאכו"כ" במדתו של הקב"ה וואס די „מחילה היא ממדת הרחמים ומדותיו הקדושות אינן בבחי' גבול ותכלית"<sup>70</sup>, אז ער איז ממהר למחול אידן אויף אלע דברים בלתי רצויים, ובאופן של חן וחסד ורחמים בטוב הנראה והנגלה, וואס דאס גופא איז מעורר און העלפט די אידן אז ישראל עושין תשובה מיד, ומיד הן נגאלין<sup>71</sup>, בגאולה האמיתית והשלמה.

(משיחת ש"פ חוקת תשד"ח)

משמע שבכל גווני צריך לרצותו, כפנים, וכבמפרשים שבהערה הבאה. — אבל בשו"ע אדה"ז הנ"ל (הערה 27) מחלק בין גזול ומזיק (כלח"מ ותוס' יוהכ"פ הנ"ל).

<sup>67</sup> ראה גם שו"ת שתי הלחם סט"ו. ספר קובץ על הרמב"ם הל' תשובה שם.

<sup>68</sup> תהלים קמז, יט. שמו"ר פ"ל, ט. וראה גם ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג.

<sup>69</sup> לשון הרמב"ם הל' תשובה שם ה"י.

<sup>70</sup> אגה"ת פ"א. ע"ש.

<sup>71</sup> רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.